

Utbildningsdepartementet

2015-01-20
1 (20)
Dnr 2011:861

Redovisning av Förnyat uppdrag för att stärka skolans värdegrund och arbete mot diskriminering och kränkande behandling

Dnr U2011/567/S, U2011/2649/S

Härmed redovisas regeringsuppdraget Förnyat uppdrag för att stärka skolans värdegrund och arbete mot diskriminering och kränkande behandling givet i särskild ordning den 22 juni 2011.

Sammanfattning

Genomförda insatser

Skolverket har genomfört ett antal insatser i enlighet med uppdraget. Den mest omfattande är en kompetensutvecklingskurs *Värdegrund och likabehandling i teori och praktik, 7,5 hp*, för förskolor och skolor som vill utveckla sin verksamhet. Kursen har genomförts i samarbete med 15 lärosäten runt om i landet. 2138 personer från 547 förskolor och skolor har deltagit. Skolverket har anlitat Ramböll Management Consulting (Ramböll) för utvärdering av kursen. Ramböll menar att kursen överlag hållit god kvalitet, implementerats väl och har flera styrkor i förhållande till tidigare högskolekurser inom området. Den övergripande slutsatsen är att kursen har lett till goda resultat hos de individer som deltagit och att viss utveckling även har skett på verksamhetsnivå. Den kunskap som kursen starkast bidragit till är vad ett normkritiskt förhållningssätt innebär.

Fördjupade studier, en uppföljning av Skolverkets utvärdering av metoder mot mobbning 2011, har genomförts. Resultaten har utvecklat Skolverkets förståelse för hur kränkningar och diskriminering uppstår och kan motverkas. Det breda värdegrundsarbetet och främjande insatser är av avgörande betydelse. Studierna publicerades i december 2013 i en antologi *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar*.

Därutöver beskrivs i redovisningen ett antal genomförda seminarier, publikationer och dylikt som genomförts inom ramen för uppdraget.

Slutsatser

Skolverket har under senare år fått ett antal uppdrag som tangerar varandra. Alla dessa frågor är angelägna och många skolor behöver stöd med att utveckla sitt ar-

bete. Skolverket framför i avslutande avsnitt ”Analys och slutsatser” budskap om utformning av statliga stödinsatser till huvudmän, förskolor och skolor inom värdegrundsområdet. Det kan sammanfattas så här:

- Arbetet med kunskaper och värden är ett samlat uppdrag som ska genomföra undervisningen och annan verksamhet. Barn och elever ska lära sig **om** demokrati, **genom** demokratiska arbetsformer, **för** att kunna bidra i ett demokratiskt samhälle.
- Kränkningar sker framförallt som en del i de sociala grupprocesserna i skolan där elever söker tillhörighet och status. Därför är brett främjande lika-behandlingsarbete och systematiskt kvalitetsarbete viktigt.
- Normer som riskerar att leda till att barn och elever kränks eller diskrimineras behöver synliggöras och motverkas.
- Kompetensutvecklingsinsatser ska ha verksamhetsutveckling i fokus och inte enskilda individers förkovran. Kollegialt lärande och handledning är då viktiga komponenter.
- Kompetensutveckling leder till verksamhetsförändring om ansvariga för verksamheten är medveten om det verksamhetsförändrande syftet och ger förutsättningar för att det ska ske. Det handlar om att ledningen i både ord och handling prioriterar frågan, förbereder all personal på vad någras kursdeltagande syftar till och ger kursdeltagare tydliga mandat att leda kollegor i förändringsarbete.
- Skolverket skulle kunna ställa krav på att verksamhetsansvariga ger nödvändiga förutsättningar för verksamhetsförändringar på de verksamheter som deltar i kompetensutveckling
- Huvudmän, förskolechefer och rektorer behöver ta långsiktigt strategiskt ansvar för sina utvecklingsinsatser utifrån kartläggningar och analyser av verksamhetens behov.
- När stödinsatser erbjuds långsiktigt kan verksamhetsansvariga använda dem som en del av sin långsiktiga strategiska planering.
- Stödinsatser från staten behöver ges samlat. Att dela upp stödinsatser inom värdegrundsområdet i olika mindre satsningar med smalt fokus (t.ex. jämställdhet, diskriminering eller främlingsfientlighet) riskerar att bidra till den splittring och brist på helhetssyn som Skolinspektionen konstaterat vara vanlig.
- De specifika problemområdena behöver särskild uppmärksamhet och särskild kunskap behöver förmedlas men huvudsakligen behövs ett samlat och långsiktigt arbete grundat i en bred förståelse av hur de olika problemområdena hänger samman.

Skolverket menar att uppdrag till Skolverket som handlar om att stödja verksamheterna bör vara utformade i enlighet med detta.

På Skolverkets vägnar

Anna Ekström
Generaldirektör

Marianne Natéus
Enhetschef

I ärendets slutliga handläggning har Kjell Hedwall, Anna Hellstadius, Annette Lilliestierna, Eva Lindgren, Eva Durhán, Pia Enochsson, Jonas Nordström samt Helén Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Redovisning av uppdraget

Uppdraget

Regeringen gav den 22 juni 2011 Skolverket i uppdrag att genomföra en förnyad satsning för att stärka skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling, så som mobbning, i skolan, förskolan och fritidshemmet (U2011/567/S och U2011/2649/S).

”Inom ramen för uppdraget ska Skolverket erbjuda förskolans, grund- och gymnasieskolans och fritidshemmets personal samt skolledare fortbildning för att stärka skolans värdegrund och i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Fortbildningens syfte är att ge personalen forskningsbaserad kunskap och verktyg om hur ett framgångsrikt arbete mot diskriminering och kränkande behandling (mobbning) kan bedrivas. Fortbildningen bör utgå från myndighetens slutsatser dels i det tidigare uppdraget mot diskriminering och annan kränkande behandling (U2007/1205/S), dels från värdegrundsuppdraget (U2009/2848/S) och jämställdhetsuppdraget (U2006/9049/S) i de delar som är relevanta för fortbildningen. Utbildningen ska vidare utgå från svensk och internationell forskning inom området. Inom ramen för detta uppdrag ska Skolverket vidare sammanställa och sprida information om beprövade metoder om det förebyggande och åtgärdande arbetet samt arbetet med rutiner för rapportering och uppföljning av ärenden rörande diskriminering och kränkande behandling.”

”Regeringens mål är att skolan ska vara en trygg plats för alla elever och all personal. En skola som präglas av trygghet och ömsesidig respekt bidrar till att elever ges goda förutsättningar att utvecklas mot de kunskapsmål som anges i kursplanerna. Uppdraget ska rapporteras senast den 20 januari 2015.”

Uppdragets genomförande

Genomförandet av uppdraget¹ har utformats utifrån Skolverkets erfarenheter av tidigare uppdrag om diskriminering och kränkande behandling, jämställdhet och värdegrund. Ramböll Management Consultings (Rambölls) utvärdering av utbildningssatsning mot mobbning från 2010 och ett internt PM om effektiv kompetensutveckling Skolverket tagit fram låg till grund för hur kompetensutvecklingsinsatserna utformades. Den kvalitetsgranskning av skolors arbete med demokrati och värdegrund som Skolinspektionen publicerade hösten 2012² har påverkat arbetet med uppdraget. Dessutom har följande publikationer har varit vägledande i arbetet: Utvärdering av metoder mot mobbning (Skolverket 2011)³, Diskriminerad, trakasserad, kränkt? (Skolverket 2009)⁴, Medborgarkunskaper i sikte (Skolverket 2009)⁵,

¹ Förnyat uppdrag till Statens skolverk för att stärka skolans värdegrund och arbete mot diskriminering och kränkande behandling, Regeringsbeslut U2011/567/S, U2011/2649/S,

² Skolinspektionen (2012) Skolornas arbete med demokrati och värdegrund. Kvalitetsgranskningsrapport, 2012:9.

³ Skolverket (2011) Utvärdering av metoder mot mobbning, rapport 353

⁴ Skolverket (2009). Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier.

Morgondagens medborgare (Skolverket 2010)⁶, Skolan och medborgarskapandet (Skolverket 2011)⁷, Politisk information i skolan, stödmaterial (Skolverket 2012)⁸, Skolinspektionens årliga tillsyn av likabehandlingsarbetet⁹, Diskrimineringsombudsmannens (DO:s) årsredovisningar 2011¹⁰ och 2012¹¹ samt rapporten Upplevelser av diskriminering (DO 2010)¹². Skollagen¹³ och läroplaner¹⁴ har också varit vägledande i arbetet med uppdraget.

Uppdraget har genomförts i samråd och samverkan med de projektgrupper som arbetat med samtida regeringsuppdrag om jämställdhet¹⁵, ANDT¹⁶ och främlingsfientlighet¹⁷ samt med Skolverkets arbete med forskningsspridning, systematiskt kvalitetsarbete och entreprenörskap.

Externa samråd

Skolverket har i olika delar av planeringen av uppdragets genomförande samrått med representanter från Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Folkhälsoinstitutet, Statens skolinspektion, Diskrimineringsombudsmannen DO, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF), Arbetsmiljöverket, Forum för levande historia, Socialstyrelsen, Special pedagogiska skolmyndigheten (SPSM), Idéburen skola, Friskolornas riksförbund och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

En grupp bestående av representanter för Barn- och elevombudet (BEO), Skolinspektionen, Diskrimineringsombudsmannen och Skolverket har träffats kontinuerligt ca fyra gånger per år för att utbyta erfarenheter, skapa samsyn och gemensam förståelse samt i vissa fall samarbeta om arbetet mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Projektgruppen har även utbytt erfarenheter med kollegor på systemmyndigheter i nordiska länder och genomfört studiebesök i Helsingfors och Oslo.

⁵ Skolverket (2009) Medborgarkunskaper i sikte. Nordisk jämförelse och fördjupad analys av svenska elevers svårigheter i ICCS 2009

⁶ Skolverket (2010) Morgondagens medborgare, rapport 345

⁷ Skolverket (2011) Skolan och medborgarskapandet, kunskapsöversikt

⁸ Skolverket (2012) Politisk information i skolan, stödmaterial

⁹ <http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-regelbunden-tillsyn/>

¹⁰ Diskrimineringsombudsmannen (2012) Årsredovisning 2011

¹¹ Diskrimineringsombudsmannen (2013) Årsredovisning 2012

¹² Diskrimineringsombudsmannen (2010) Upplevelser av diskriminering, rapport

¹³ Skollagen 2010:800

¹⁴ Skolverket (2011). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmen.

Skolverket (2011). Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för

gymnasieskola. Skolverket (2011) Läroplan för förskolan Lpfö 98, Reviderad 2010

¹⁵ Uppdragen till Statens skolverk att genomföra insatser inom skolväsendet (U2011/4050/S), (U2011/7067/S, U2011/263/(delvis)) och Tilläggsuppdrag att genomföra insatser för att främja jämställdhet inom skolväsendet (U2011/7067/S) (U2012/3983/S, U2012/3266/S, U2012/1362/S, U2012/492/S)

¹⁶ Uppdrag till Statens skolverk att utforma utbildningsinsatser om alkohol, narkotika, dopning och tobak U2011/375S 2010/5830S

¹⁷ Uppdrag till Statens skolverk att vidta kunskaphöjande insatser i skolan om främlingsfientlighet och liknande former av intolerans (A2014/1587/DISK.

Aktiviteter*Värdegrund och likabehandling i teori och praktik, 7,5 hp.*

I uppdraget anges att Skolverket ska erbjuda förskolans, grundskolans, gymnasieskolans och fritidshemmets personal samt skolledare fortbildning för att stärka skolans värdegrund och arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Syftet var att skolpersonal skulle få forskningsbaserad kunskap om och verktyg för att bedriva ett framgångsrikt arbete mot diskriminering och kränkande behandling.

Skolverket utformade högskolekursen *Värdegrund och likabehandling i teori och praktik (7,5 hp)* tillsammans med representanter från 15 lärosäten; Stockholms universitet, Högskolan Kristianstad, Linnéuniversitetet, Malmö högskola, Högskolan i Jönköping, Linköpings universitet, Karlstad universitet, Mälardalens högskola, Uppsala universitet, Umeå universitet, Örebro universitet, Göteborgs universitet, Södertörns högskola, Högskolan i Borås och Luleå tekniska universitet. Rambölls utvärdering av utbildningssatsning mot mobbning (2010) samt deras fördjupade utvärdering av de långsiktiga effekterna (2011), Skolverkets PM om effektiv kompetensutveckling tillsammans med de erfarenheter Skolverket fått genom samarbetet med lärosätena utgjorde grunden för utformningen av fortbildningen.

En gemensam kursplan, litteraturlista och planering för genomförandet utarbetades. Kursplan och litteraturlista biläggs redovisningen. Dessa användes under tre år. Under 2012-2014 har 2138 personer från 547 förskolor och skolor deltagit i kursen. Tre fjärdedelar kommer från grundskolan, nästan en femtedel från förskolan eller annan pedagogisk verksamhet och cirka fem procent från gymnasieskolan. Häftena av deltagarna var lärare av olika slag. (Cirka 15 procent var fritidspedagoger, drygt 10 procent var rektorer eller förskolechefer som valde att delta i hela kursen och färre än 10 procent var barnskötare. Därutöver deltog specialpedagoger, kuratorer, skolsköterskor och elevassistenter samt ett fåtal personer ur andra yrkesgrupper.)

Tabell: Lärosäte, antal genomförda kurser, antal deltagare samt antal förskolor och skolor vars personal deltagit under 2012-2014

Lärosäte	Antal kurser	Antal deltagare	Antal förskolor och skolor
Stockholms universitet	9,5	284	73
Högskolan Kristianstad	5	174	46
Linnéuniversitetet	6	217	54
Malmö högskola	7	203	53
Högskolan i Jönköping	6	190	32
Linköpings universitet	4	121	31
Karlstad universitet	4	147	34
Mälardalens högskola	5	152	43
Uppsala universitet	4	123	35
Umeå universitet	2	44	12
Örebro universitet	3	95	18
Göteborgs universitet	8	233	70

Södertörns högskola	2	62	18
Högskolan i Borås	1	30	9
Luleå tekniska universitet	2	63	19
Totalt antal	68,5	2138	547

Målet med fortbildningen var att stärka kursdeltagarnas kompetens i att utveckla förskolans och skolans värdegrundsarbete och främjande av likabehandling, samt arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Det fanns även en bredare målsättning att utveckla verksamheten i stort och inte enbart de enskilda deltagarnas kompetens. Fortbildningen vände sig därför till förskolor och skolor, inte till enskilda individer. I samma anda var det förskolechefen eller rektorn som anmälde kursdeltagare från sin verksamhet och de skulle tillsammans med övrig personal vara aktiva i förbättringsarbetet.

Rektorer och förskolechefer fick anmäla 2-6 personer ur sin personal som ansågs vara lämpliga för att bedriva ett förändringsarbete. Rektorer och förskolechefer var med under den första och sista halvdagen på lärosätet. Arbetsuppgifter under kursen handlade om den egna verksamheten, till exempel att göra kartläggningar av elevernas situation och att analysera resultaten i samarbete med sina kollegor på skolan eller förskolan. Eftersom förändringar behöver förankras hos all personal för att få genomslag i en verksamhet var lärosäten ute i varje verksamhet som deltog i kursen och föreläste och höll seminarier för samtliga medarbetare.

Skolverket höll återkommande erfarenhetsutbyten med utbildarna som genomförde kursen för att ge dem kunskapspåfyllning och samla in erfarenheter av svårigheter och framgångsfaktorer. Detta, tillsammans med synpunkter från de externa utvärderarna, ledde till återkommande utveckling av kursens innehåll och utformning. Bland annat förstärktes kommunikationen till rektorer och förskolechefer om betydelsen av att de både gav förutsättningar för deltagarna i form av tid och resurser samt genom eget deltagande och engagemang för förändringsarbetet på skolan.

Utvärdering av utbildningssatsning värdegrund och likabehandling i teori och praktik

Ramböll har under perioden november 2012 till oktober 2014 utvärderat Skolverkets utbildningssatsning *Värdegrund och likabehandling i teori och praktik*. Uppdraget har bestått i att mäta, värdera och förklara resultat och effekter av utbildningssatsningen. Utvärderingen av utbildningssatsningen syftade primärt till att värdera satsningens måluppfyllelse. Ett annat viktigt syfte med utvärderingen var att resultatet ska fungera som underlag för vidareutveckling av Skolverkets arbete med värdegrunds- och likabehandlingsfrågor i förskolan och skolan. Rambölls har också under utbildningssatsningens gång löpande till Skolverket återkopplat iakttagelser kring kursens genomförande och resultat för att möjliggöra förbättringar till efterföljande utbildningsomgångar.

Rambölls övergripande slutsats är att kursen har lett till goda resultat hos de individer som deltagit och att viss utveckling även har skett på verksamhetsnivå. Kursens

bidrag till att åstadkomma en ”hela skolan”-ansats, där likabehandlingsarbetet är förankrat på hela skolan och en naturlig del av det vardagliga arbetet för personal och elever, har dock varit begränsat.

Resultat från delagarenkäter pekar på att kursen på en övergripande nivå har bidragit till att utveckla de kunskaper och förmågor som Skolverket önskade. Den kunskap som kursen tycks ha bidragit starkast till är vad ett normkritiskt förhållnings-sätt innebär. Detta framgår av såväl enkätundersökningen, kursutvärderingar samt intervjuer med deltagare och lärosätesrepresentanter. I intervjuerna talar deltagare ofta i ord som ”ett förändrat synsätt” eller ”nya insikter”. Det kan till exempel handla om hur de bemöter barn eller elever som säger eller gör saker som personalen vill markera mot eller hur de själva uttrycker sig och agerar förebilder.

Deltagarna har överlag uppfattat att kursen även bidragit till ökade kunskaper kring lagstiftning och andra styrdokument. Även de som har arbetat länge med värdegrunds- och likabehandlingsfrågor, uppfattar att det är värdefullt att lagstiftning och styrdokument tas upp på kursen. Kursen har överlag hållit god kvalitet, implementerats väl och har flera styrkor i förhållande till Skolverkets tidigare högskolekurser inom området. Resultaten på verksamhetsnivå har dock hämmats av förutsättningar hos deltagande verksamheter. Det handlar huvudsakligen om utmaningar kopplade till organisering och styrning av utvecklingsarbetet. Ramböll ser att det för Skolverket finns möjligheter att i en eventuell framtida satsning ännu starkare utforma insatserna så att de leder till verkliga förändringar i arbetssätt i deltagarnas verksamheter.

Maktlekar

I Skolverkets regleringsbrev för 2012 gavs ett tillägg till *Förnyat uppdrag att stärka skolans värdegrund och arbete mot diskriminering och kränkande behandling* om s.k. maktlekar som redovisades i februari 2013. Skolverkets slutsats var att det är problematiskt när kränkningar, trakasserier och våld döljs bakom till synes oskyldiga regler för en lek. Då finns en risk att övergreppen normaliseras. Det förefaller dock vara olämpligt att utpeka vissa lekar som oacceptabla eftersom det riskerar att implicit fria andra lekar där sannolikt kränkningar också kan förekomma, beroende på hur leken leks. De problem som begreppet maktlekar försöker fånga in motverkas bäst på samma sätt som kränkande behandling och trakasserier såsom myndigheten beskriver i allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling.

Samarbete med RUC-Umeå angående nyanlända

För att lyfta betydelsen av värdegrundsarbete och att motverka diskriminering och trakasserier i arbetet med nyanlända har fyra seminarier genomförts i samarbete med Umeås regionala utvecklingscentrum som svar på ett behov som uttryckts från flera kommuner i området. Deltog gjorde utvecklingsledare, rektorer, skolchefer, politiker och lärare. I Sundsvall deltog 159, i Luleå 70, i Umeå 100 och i Gällivare 50 personer.

Nordisk konferens 2012

En nordisk konferens om arbetet mot kränkande behandling och mobbning genomfördes den 9-11 maj i Stockholm. 29 tjänstemän från skolmyndigheter och till dessa knutna forskare från Norge, Finland, Island och Sverige deltog. Från Sverige deltog tjänstemän från Skolverket, BEO, Skolinspektionen och DO. Ett intressant och givande erfarenhetsutbyte om forskning och myndigheternas arbete mot kränkande behandling och mobbning kom till stånd.

Huvudmannakonferenser 2012

Fyra nationella konferenser *Arbetet mot diskriminering och kränkningar – högsta ledningens ansvar* riktade till i första hand skolhuvudmän men även rektorer och förskolechefer har genomförts i samarbete med BEO, Skolinspektionen, DO och SKL i Stockholm, Göteborg, Malmö och Luleå.

Sammanlagt deltog 417 personer. Ungefär hälften representerade huvudmannnivån och hälften var i huvudsak förskolechefer och rektorer men också en del lärare deltog. Konferensdeltagarna ansåg överlag att konferenserna var givande angående information om lagstiftningen och det stöd de kan få samt att de fått underlag för att utveckla sitt arbete. Enligt utvärderingsenkäterna instämde 65 procent helt och 35 procent delvis i att de kommer att ha nytta av det som behandlades under konferenserna.

Webbinarium 2013

Ett webinarium, en webbversion av de nationella konferenserna genomfördes hösten 2012, *Arbetet mot diskriminering och kränkningar – högsta ledningens ansvar*. Det riktades till i första hand till skolhuvudmän men även till rektorer och förskolechefer. Webbinariet genomfördes i samarbete med Skolinspektionen, BEO, Diskrimineringsombudsmannen och SKL. Ett 40-tal var inloggade i realtid. Vi vet dock inte exakt hur många som deltog då flera kan ha deltagit tillsammans framför en dator.

Utveckling av webbsidorna

Skolverkets webbsidor under rubriken Värdegrund har omarbetats från grunden med avsikten att göra informationen mer användbar och tillgänglig för målgrupperna.

Antologi: Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar

Skolverket publicerade 2011 *Utvärdering av metoder mot mobbning*.¹⁸ För att fördjupa förståelsen kring kränkningar och mobbning i skolan samt för att besvara en del frågor som utvärderingens resultat gav upphov till har Skolverket låtit göra fördju-

¹⁸ Skolverket (2011) *Utvärdering av metoder mot mobbning*, rapport 353.

pade studier. Forskare har utifrån olika frågeställningar arbetat med data som samlades in i samband med utvärderingen¹⁹ och analyserat resultaten i relation till annan forskning inom området. Syftet med de fördjupade studierna var att utveckla kunskaper till stöd för huvudmän och skolor i deras arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Resultaten av studierna publicerades i en antologi med åtta artiklar i december 2013 *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar*. Artiklarna presenteras också var för sig på Skolverkets webbplats för att underlätta läsande och praktisk
ning. www.skolverket.se/antologikrankningar

Studierna fördjupar förståelsen för Skolverkets slutsatser som presenterades i *Utvärdering av metoder mot mobbning (2011)*. Studierna stödjer också slutsatserna från *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? (2009)*. Där konstaterar Skolverket att diskriminering, trakasserier och kränkningar sällan är enskilda företeelser, utan uppkommer på varierande sätt i den väv av sociala relationer, identitetsskapande, maktutövande samt inneslutande och uteslutande normskapande processer som ständigt pågår i verksamheterna. Den förståelsen av hur kränkningar sker underbyggs och utvecklas i flera av kapitlen i antologin. Sammantaget är antologins viktigaste bidrag att den fördjupar förståelsen av hur kränkningar, trakasserier och mobbning i skolan sker. Orsakerna ska inte främst sökas hos de enskilda individerna utan i de sociala processer som eleverna ingår i. En skolas organisation och kultur samt de samarbetsformer som utvecklas mellan barn, elever, lärare och annan personal kan understödja, eller motverka, att elever diskrimineras, trakasseras eller kränks. Förståelsen av hur kränkningar sker påverkar hur skolor arbetar för att motverka att kränkningar sker. För att förklara hur Skolverket uppfattar kunskapsläget sammanfattas nedan några av de viktigaste slutsatserna som beskrivs i antologin.

Kränkningar sker vanligen som en del av grupprocesser

De fördjupade studierna beskriver de komplexa sociala processer där elever söker tillhörighet och vänskap. Barn och elever bygger identiteter och status i relation till varandra. Formandet av vilka ideal och normer som ska gälla, till exempel för flickor respektive pojkar, är en dimension av status och maktkamp som alltid pågår i varje klass och i varje skola. Kränkningar kan bli en del av dessa processer. Det som tidigare uppfattats som statiska roller som ”offer” och ”förövare” visar sig i de flesta fall vara tillfälliga positioner i det relationsarbete där alla elever ingår och de flesta har någon form av roll då kränkningar sker.

Kränkningar hänger ofta ihop med diskriminering

Föreställningar och normer, som ibland har samband med de lagskyddade diskrimineringsgrunderna, ligger ofta bakom kränkningar. Elever som blir mobbade både

¹⁹ Alla elever i åk 4-9 vid 39 skolor besvarade enkäter vid tre tillfällen från våren 2008 till hösten 2009. 840 gruppintervjuer med skolledning, elevhälsopersonal, lärare, annan skolpersonal, elever och föräldrar vid de 39 skolorna. Se även Metodappendix till *Utvärdering av metoder mot mobbning*, rapport 353.

av personal och av andra elever anger, i högre grad än andra elever som utsätts, att motiven handlar om etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, kön eller någon annan diskrimineringsgrund. Etnisk tillhörighet anges särskilt ofta på skolor med få elever med utländsk bakgrund. Elever som är utsatta via nätet uppger oftare någon av diskrimineringsgrunderna som orsak till att de är utsatta, än vad elever som är utsatta i skolan gör. Personal på skolor med särskilt mycket kränkningar och mobbning som intervjuats uppgav att problemen hängde samman med främlingsfiendlighet.

Nätet är ytterligare en arena där kränkningar sker

I studierna beskrivs att nätet är ytterligare en arena där relations- och statusbygge i grupper av unga pågår och där kränkningar ibland sker. Kränkningar på nätet är inte en från andra kränkningar skild företeelse utan har samma sociala rötter och funktioner som andra kränkningar, även om den tekniska formen i vissa avseenden gör det annorlunda. En större del av kränkningarna på nätet jämfört med i skolan, särskilt av pojkar, har koppling till rasism och homofobi. Flickor blir mer utsatta för sexuella kränkningar och kränkningar kopplat till utseende.

Data från utvärderingen av metoder mot mobbning som samlades in 2008-2009 visar att 2,8 procent av eleverna var kränkta och 1 procent mobbade på nätet. Där uppges vidare att 8,2 procent av eleverna har erfarenhet av "elakheter" på nätet men att de inte upplevt att syftet varit illasinnat. Det kan jämföras med undersökningen *Attityder till skolan* (Skolverket 2013), som bygger på nyare siffror från 2012, som visar att 3 procent av eleverna uppger att de mobbas på nätet i årskurs 4-6 och 1 procent i årskurs 7-9.

Forskning visar på betydelsen av att ha en öppen kommunikation mellan unga och vuxna om det som sker på nätet. Skolpersonal behöver generell kompetensutveckling om nätanvändning och sociala medier, vilket framgår av Skolverkets uppföljning av IT-användning och IT-kompetens i förskola, skola och vuxenutbildning som redovisades i april 2013. Lärare efterfrågar kompetensutveckling för att bli bättre bland annat på att hantera kränkningar på nätet.

Utvecklingspaket på webben

Skolverkets kommunala referensgrupp efterfrågade i september 2011 en typ av verksamhetsnära utvecklingsresurs som skulle komplettera uppdragsutbildningar, konferenser och seminarier. Utifrån frågan om hur fler skulle kunna nås av Skolverket utvecklades 2012 ett arbete med att ta fram en digital kompetensutvecklingsresurs. Utvecklingspaket på webben är en resurs för kollegialt lärande som sker på den egna skolan eller förskolan. Paketet är utformat så att de kan anpassas efter lokala förutsättningar och behov och uppmuntrar till samverkan inom skolan eller förskolan. Utvecklingspaketet innehåller stöd i form av texter, filmer och mallar för dokumentation. Att genomföra ett utvecklingspaket tar cirka sju timmar.

Utvecklingspaketen utgår i utformning och innehåll från kunskaper om vad som kännetecknar framgångsrika kompetensutvecklingsinsatser. Det kollegiala lärandet, förskolechefs och rektors medverkan, systematiskt kvalitetsarbete, vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet är givna utgångspunkter liksom att stärka professionen. Inom ramen för uppdragen om att stärka skolornas arbete med värdegrund har åtta utvecklingspaket utarbetats om bland annat elevinflytande, arbete mot kränkningar och samtalsformer.

Revidering av stödmaterial och allmänna råd

Med anledning av nya skollagen (2010:800) och annan ny kunskap från Skolverkets egna utvärderingar har stödmaterialiet *Förskolans och skolans värdegrund - förhållningssätt, verktyg och metoder* reviderats 2013. Av samma skäl har Skolverkets *Allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling* (2009) ersatts av *Allmänna råd och kommentarer för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* (2012).

Stödmaterial: Väpnat våld i skolan – hur skolor kan agera om det händer

Skolverket har i samarbete MSB, Rikspolisstyrelsen och SKL tagit fram ett kort stödmaterial *Väpnat våld i skolan – hur skolor kan agera om det händer* (2014) som vänder sig till skolledningar, skolpersonal och säkerhetsansvariga i kommuner. Syftet är att ge stöd för att höja medvetenheten, skapa en mental beredskap, kring frågan om väpnat våld i skolan. Fokus i stödmaterialiet är hur skolpersonal kan tänka och agera i en akut fas.

Tyngdpunkten i Skolverkets stödmaterial, *Grävare våld i skolan – vad man vet och vad man kan göra* (2009), handlar om förebyggande arbete, koppling mellan mobbning och våld, lagstiftning samt om hur skolan får och ska ingripa mot elever med fokus på den typ av våld som faktiskt förekommer i svenska skolor. En mindre del refererar erfarenheter från Finland och USA där elever blivit skjutna till döds i skolan. Efter händelserna på Utöya i Norge sommaren 2011 fick frågan ytterligare aktualitet. Från huvudmän efterfrågades ett stöd med direkt fokus på väpnade attacker mot en skola.

Stödmaterial: Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar

Med syfte att bidra till ökade kunskaper om hur ett framgångsrikt arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling kan utformas har Skolverket i december 2014 publicerat ett stödmaterial som beskriver mer verksamhetsnära hur skolor kan arbeta. Stödmaterialiet utgår ifrån en bred förståelse av skolutveckling och bygger i hög grad på tidigare material och rapporter som Skolverket tidigare publicerat²⁰ samt annan forskning kan användas som underlag för kollegiala samtal

²⁰Utvärdering av metoder mot mobbning (2011), Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar (2013), Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder (revi-

som stöd för skolutveckling inom området. Målgruppen är olika yrkesgrupper verksamma i skolan, rektorer, lärare och annan personal t.ex. inom elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen i grundskolan och gymnasieskolan.

Intern PM om värdegrund

Under 2013 tog Skolverket fram en intern PM om skolans värdegrund i syfte att stärka möjligheterna för myndigheten att utåt kommunicera dessa frågor på ett gemensamt och tydligt sätt och att utgöra ett stöd i arbetet att beakta värdegrunden i alla Skolverkets insatser.

Ett centralt innehåll i PM Värdegrund är att syftet med utbildningen är att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden och att det är ett samlat uppdrag.²¹ I värdegrundsarbetet utvecklar barn och elever kunskaper *om* mänskliga rättigheter och demokrati. Värdegrundsarbetet sker *genom* att demokratiska arbetsformer råder i verksamheterna. Barn och elever utvecklar också förmågor *för* att aktivt kunna verka i ett demokratiskt samhälle.²²

I Skolverkets interna PM *Riktlinjer för nationell skolutveckling* (2014) fastslås att Skolverkets insatser så långt som möjligt ska förena kunskaps- och värdegrundsuppdraget så att det inte blir två separata uppdrag för målgrupperna att hantera.²³ Inom ramen för Skolverkets arbete med att integrera jämställdhet och mänskliga rättigheter är detta sätt att förstå värdegrundsarbete en bärande del.

Politik i skolan

Frågor till Skolverket angående politisk information i skolan ökade under perioden våren 2014 fram till riksdagsvalet i september.²⁴ Skolverket har besvarat frågor från Skolverkets målgrupper, media och allmänheten om hantering av rasistiska och nazistiska organisationer som ville besöka skolorna i samband med valinformation från andra politiska partier. I linje med skolans demokratiuppdrag och att skolan ska samverka med omgivande samhälle har Skolverket uppmuntrat rektorer att ta vara på de möjligheter det kan ge att bjuda in politiska partier till ordnade aktiviteter i skolan.

derad 2013), På tal om mobbning – och det som görs (2009), Diskriminerad, trakasserad, kränkt? (2009), Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling (2012).

²¹ 1 kap. § 5 skollagen. (2010:800)

²² I december 2011 antogs United Nations Declaration on Human Rights Education and Training, FN resolution 66/137. Deklarationen fastslår att utbildning och lärande som syftar till att medvetandegöra och främja mänskliga rättigheter ska utgå från perspektiven *om*, *genom* och *för*. Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter, Cm/Rec(2010)7 och EDC/HRE kan också sägas ligga också i linje med dessa perspektiv.

²³ *Så gör vi skillnad* - riktlinjer för nationell skolutveckling, Skolverket (2014).

²⁴ Skolverkets stöd i frågor om politik i skolan; *Politisk information i skolan*, stödmaterial (Skolverket 2012), *Politisk information i skolan*, juridisk vägledning (Skolverket 2012). Myndigheten hänvisar också målgrupperna till MUCF:s metodmaterial *Prata politik* (MUCF 2014) som ger mer praktiskt stöd i frågorna.

Uppföljning och fördjupning för deltagarna i högskolekursen

Under Örebro, Linköping och Stockholms universitet har under senhösten 2014, efter intresse och överenskommelse med Skolverket, återsamlat personer som tidigare deltagit i högskolekursen Värdegrund och likabehandling i teori och praktik. Syftet har varit att ge fortsatt stöd genom ytterligare kunskapspåfyllning, tillfälle till erfarenhetsutbyte och nätverksbyggande mellan deltagande förskolor och skolor.

I Stockholm deltog två förskolelärare, en fritidspedagog, åtta grundskollärare, två gymnasielärare samt två kuratorer i en dag med föreläsningar och erfarenhetsutbyte. Sammanlagt 15 deltagare, varav en man.

I Linköping deltog 98 kvinnor och 16 män; förskolelärare, fritidspedagoger, kuratorer, skolsköterska, samt verksamhetschefer såsom rektorer och förskolechefer från åtta kommuner i en seminariereserie

I Örebro deltog 24 kvinnor och 3 män (10 Förskollärare, 8 lärare, 5 rektorer/förskolechefer och 4 övriga fördelade mellan 15 för-, 8 grund- och 1 gymnasieskolor, i kommunerna Kungsör, Örebro, Gullspång, Askersund, Köping och Kumla) i ett uppstartsseminarium för att starta ett nätverk för fortsatt erfarenhetsutbyte och gemensamma seminarier.

Analys och slutsatser**Resultat av uppdraget**

Uppdraget handlade om att genomföra fortbildningsinsatser samt att sammanställa och sprida information.

Fortbildningsinsatserna har framförallt bestått i en högskolekurs men också av seminarier och framtagande av utvecklingspaket på webben för kollegialt lärande. Högskolekursen Värdegrund och likabehandling i teori och praktik, 7,5 hp, genomfördes i samarbete med 15 lärosäten och personal från 547 skolor och förskolor deltog.

Rambölls utvärdering av kursen visar att syftet att utveckla deltagarnas kunskaper och förmågor inom området nåddes väl. Utvärderingen visar också att syftet att bidra till förändringar av hela förskolans eller skolans arbetssätt uppnåddes i lägre grad.

Möjligheterna att uppnå förändringar i hela verksamheten genom att ett antal representanter deltar i en kurs påverkas framförallt av

- skolläraernas engagemang för kursen och likabehandlingsarbetet.
- kollegornas intresse för kursens budskap,
- vilket i sin tur påverkas av vilket mandat kursdeltagarna ges av skolläraren samt

- det arbete som läggs ner på skolan för att sprida kursens budskap till hela skolans personal.

De faktorer som avgör vilket avtryck en kurs har i form av verksamhetsförändring har Skolverket inte kontroll över. Rambölls menar dock att de kan påverkas genom att ansvariga för den verksamhet som deltar i kursen görs uppmärksam på det verksamhetsförändrande syftet och betydelsen av att ge förutsättningar för detta. Det handlar om att ledningen i både ord och handling prioritera frågan, förbereda all personal på vad någros kursdeltagande syftar till och att ge kursdeltagare tydliga mandat att leda kollegor i förändringsarbete.

Skolverket kan påverka detta genom att ställa krav angående ovanstående och mer formella överenskommelser med ansvariga för deltagande verksamheter. Att erbjuda uppföljande kurstillfällen för menar Ramböll också vara ett sätt att stärka möjligheten till att verksamhetsförändringar genomförs och blir beständiga. Kursinnehållet kan förstärkas med moment om handledning av kollegor i förändringsarbetet och kollegialt lärande. Vidare menar Rambölls att kursen ytterligare kan stärka fokus på systematiskt kvalitetsarbetet och dess koppling till likabehandlingsarbetet för att adressera intresset för generell kvalitetsutveckling.

När det gäller att sammanställa och sprida information var de fördjupade studierna som uppföljningen av Utvärdering av metoder mot mobbning (2011) viktiga för att de gav en djupare kunskap om problemen med kränkningar, trakasserier och diskriminering vilket påverkat hur Skolverket beskriver skolornas främjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Stödmaterialen *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar* (2014) bygger på kunskap från de fördjupade studierna. Det kan sammanfattas i följande punkter:

- Kränkningar sker vanligen som en del av grupprocesser i klassen och därför måste åtgärdande och förebyggande insatser riktas till grupper och inte bara till enskilda individer.
- Kränkningar och trakasserier hänger ofta ihop med föreställningar om vad som är normalt och de lagskyddade diskrimineringsgrunderna och därför är det viktigt att i skolorna arbeta med att synliggöra och motverka normer som kan leda till kränkningar och trakasserier av elever.
- Nätet är ytterligare en arena där kränkningar sker men det är inte en från andra kränkningar särskild företeelse och måste därför motverkas tillsammans med och utifrån samma förståelse som andra kränkningar.

Demokrati och värdegrundsarbete ska genomsyra verksamheten

Barn och elever ska lära sig **om** demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet **genom** ett arbetssätt som präglas av möjligheter till inflytande och delaktighet, tillitsfulla relationer och en trygg arbetsmiljö, **för** att kunna delta i samhällslivet och

bidra till samhällets utveckling. Skolverket menar att detta sätt att konkretisera beskrivningen av det samlade värdegrundsarbetet underlättar förståelsen för hur skolors arbete med kunskaper och värden hänger samman och är varandras förutsättningar. Ett framgångsrikt värdegrundsarbete främjar barn och elevers möjligheter att lära och utvecklas. Tillitsfullt skolklimat med ömsesidigt respektfulla relationer och låg förekomst av kränkande behandling, trakasserier och diskriminering är en förutsättning för lärandet. När både kunskaper och värden ges en central roll i undervisningen ökar måluppfyllelsen enligt utbildningsvetenskaplig forskning.²⁵

Skolinspektionens kvalitetsgranskning av *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund (2012)* visar att de granskade skolorna ofta saknar en helhetssyn på det demokratiska uppdraget och att det sällan genomsyrar undervisningen. Det genomförs ofta i skilda delar, där elevernas kunskapsutveckling är en del, ett främjande och förebyggande värdegrundsarbete en annan och det demokratiska medborgarfostrande uppdraget en tredje. De demokratiska kvaliteterna i undervisningen behöver stärkas, till exempel genom stärkt arbete med kritiskt tänkande som en del av undervisningen och med mer fördjupande och prövande samtal och kritisk analys. Elevernas inflytande och delaktighet behöver också stärkas genom att de får komma till tals i undervisningen genom att praktisk demokratisk träning kombineras med deras kunskapsutveckling i olika ämnen. Vidare menar Skolinspektionen att skolorna behöver utveckla ett kritiskt förhållningssätt, där normer, värden, traditioner och olika perspektiv synliggörs på skolan och i undervisningen. Det gäller både rektorer, lärare och själva undervisningen.

Utifrån den bredare förståelse för hur kränkningar uppstår i skolan och som tydliggörs i antologin *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar (2013)* framstår kännedom om effekter av enskilda insatser, vilket var i fokus i rapporten *Utvärdering av metoder mot mobbning (2011)*, som otillräcklig för ett framgångsrikt arbete. Det finns inte en uppsättning insatser som alltid är effektiv. Det är inte heller fruktbart att försöka hitta lämpliga insatser för varje form av kränkning eftersom varje elevgrupp och varje situation är unik. Men insikten om hur kränkningar uppstår i sociala processer tillsammans med en analys av innebörden av de enskilda insatser som visat sig vara effektiva leder till en breddning av hur Skolverket ser på arbetet med att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.²⁶ Utöver fokus på kränkingsproblematiken behöver arbetet utvidgas mot det breda värdegrundsarbetet. Både systematiskt kvalitetsarbete i skolans hela verksamhet och främjande likabehandlingsarbete som en del av ett brett värdegrundsarbete är betydelsefullt för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Det främjande arbetet, såsom det beskrivs i Skolverkets allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling, ska vara en del av verksamhetens

²⁵ Helen Timperley *Realizing the power of professional learning*, Håkansson & Sundberg, Utmärkt undervisning, s. 149–150. John Hattie, *Synligt lärande för lärare*, s. 169.

²⁶ Detta beskrivs under *Skolverkets iakttagelser och kommentar* i *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar* (Skolverket 2013)

kontinuerliga värdegrundsarbete och ska syfta till att förankra respekten för alla människors lika värde samt bidra till en skolmiljö där alla barn och elever känner sig trygga och utvecklas. Arbetet med att främja lika rättigheter och möjligheter ska bedrivas utan att det föränleds av något särskilt problem och riktar sig till alla. Det ska inte behandlas särskilt utan integreras med det breda värdegrundsarbetet. Arbetet med värdegrunden är en del av undervisningen och ska genomsyra skolans verksamheter. Barns och elevers individuella rättigheter och respekten för allas lika värde ska främjas, samtidigt som deras demokratiska kompetenser och kunskaper ska utvecklas i samspel med andra.

En viktig del när ett samlat brett främjande arbete förespråkas är att också vara medveten om, och uttala, att det finns ett antal praktiskt svårhanterliga värdekonflikter som lärare och annan skolpersonal har att hantera i sitt dagliga arbete, till exempel mellan till exempel elevinflytande och kunskapsinhämtning, mellan jämlikhet och valfrihet, mellan individuell utveckling och kollektivt ansvarstagande.

För att få syn på föreställningar och normer som riskerar att leda till att elever kränks eller diskrimineras är det viktigt att skolans personal ges utrymme att reflektera över vilka normer som råder på skolan samt hur de påverkar olika elever och hur verksamheten organiseras. Reflektioner kollegor emellan kan ge insikter som kan bidra till att skolans arbete utvecklas. I Skolverkets allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling²⁷ lyfts fram att det främjande arbetet bör innebära att personalen ges tid att diskutera egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. För att minska förekomsten av kränkningar är det viktigt att också samtala om dessa frågor med barnen och eleverna.

Skolverket menar att huvudmän, rektorer, lärare, förskollärare och annan skolpersonal utifrån respektive befattning behöver ytterligare kompetensutveckling för att utveckla det komplexa arbetet enligt ovanstående.

Samlat långsiktigt stöd blir användbart för verksamheterna

Avsikten med regeringens uppdrag till Skolverket är att huvudmän och skolor ska få stöd i att utveckla sitt arbete. För att utvecklingsarbete ska leda till verkliga och hållbara förändringar i arbetssätt krävs att ledningen för verksamheten aktivt lägger vikt vid arbetet samt att det bedrivs som en del av en långsiktig strategi. För att huvudmän, rektorer, förskolechefer och andra yrkesgrupper i förskola och skola på ett effektivt sätt ska kunna ta del av stödinsatser från staten behöver de kunna användas som en del av en egen långsiktig strategi där de själva leder och ansvarar för sin utveckling. Då är det värdefullt att de insatser som erbjuds är samordnade och finns tillgängliga långsiktigt.

²⁷ Skolverket (2012) Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling.

När Skolverket får korta uppdrag, vid olika tillfällen, med fokus på enskilda frågor, tenderar de utvecklingsinsatser som erbjuds utifrån dessa att bli plötsligt aviserade, finnas tillgängliga under kort tid och handla om en rad olika områden som i praktiken tangerar eller överlappar varandra. Det gör att huvudmän med långsiktiga planer för sitt utvecklingsarbete riskerar att mer sällan få direkt nytta av Skolverkets insatser. Skolverket riskerar också att bidra till att huvudmän och skolor uppmuntras till att inte arbeta systematiskt och långsiktigt utan att ”hoppa på” insatser - inte för att det är lämpligt utifrån en analys av egna behov eller att verksamheten just då har förutsättningar att ta emot insatsen på ett sådant sätt att det leder till långsiktigt utvecklingsarbete - utan för att det just då erbjuds. Synpunkter om detta har framförts till Skolverket under huvudmannakonferenserna 2012 och från Skolverkets kommunala referensgrupp.

I skolor stressas rektorer, lärare och annan personal ofta av att det är så många olika problem de samtidigt måste arbeta med. Det förekommer att kraven på lika-behandlingsarbete, värdegrundsarbete, arbete mot användning av droger, systematiskt kvalitetsarbete och arbetsmiljöfrågor ses som ett antal särskilt ålagda extra uppgifter som trängs om uppmärksamhet och resurser. Med den förståelse Skolverket har är allt detta delar av ett samlat kvalitetsutvecklingsarbete. När insatser kring dessa frågor erbjuds åtskilda riskerar det att understödja den felaktiga bilden av att det är flera olika frågor som skolan ska hantera var och en för sig.

Skolverket har genom att ta del av forskning och genom egna och andras utvärderingar av kompetensutvecklingsinsatser samlat gedigen kunskap om hur sådana bör utformas för att leda till verksamhetsutveckling. Skolverket ser att statens insatser inom de områden som nämnts ovan skulle få bättre effekt om de erbjöds samlade och långsiktigt. De olika problemområdena behöver ibland särskild uppmärksamhet och att särskild kunskap förmedlas. Men huvudsakligen behöver ett samlat och långsiktigt arbete utvecklas på skolorna som är grundat i den breda förståelse av hur bakgrunden till de olika problemområdena hänger ihop.

Skolverket har under senare år fått ett antal uppdrag som tangerar och i viss mån överlappar varandra, om jämställdhet, mot diskriminering och kränkande behandling, mot främlingsfientlighet, om ANDT, etc. Alla dessa frågor är angelägna och många skolor behöver stöd med att utveckla sitt arbete. De problem och utmaningar i skolan som ligger till grund för dessa uppdrag har alla specifika delar och kräver särskild sakkunskap och uppmärksamhet. Men när det gäller vad skolorna kan göra för att förbättra sitt arbete är det huvudsakligen gemensamt för alla områdena. Det behövs ett brett arbete för att främja ett samarbetande skolklimat, tillitsfulla relationer och att gemensamma normer och värden etableras i verksamheten. För att det ska ske på en skola behöver skolans personal en utvecklad förståelse vad ett brett främjande värdegrundsarbete och ett normkritiskt förhållningssätt innebär. De behöver också förståelse för hur ett systematiskt kvalitetsarbete kan utformas så att kartläggningar av elevernas situation ligger till grund för förebyggande insatser.

Vidare behövs förståelse för vad det i praktiken betyder att skolans verksamhet ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Med utgångspunkt i ovanstående vill Skolverket framföra att det är angeläget att kommande uppdrag till statliga myndigheter kring det som här redovisas ingår som en del i ett bredare, samlat och längre uppdrag.

Skolverkets kommande arbete

Skolverket avser att i kommande kompetensutvecklingsinsatser ta fasta på insikten om vikten av att se på demokrati- och värdegrundsarbetet samlat som en del av undervisningen. Ett systematiskt arbete i linje med detta ökar måluppfyllelsen. Att dela upp stödinsatser inom värdegrundsområdet i olika mindre satsningar med smalt fokus riskerar att bidra till den splittring och brist på helhetssyn som Skolinspektionen noterat vara vanlig. Skolverket tar också fasta på lärdomar från Rambölls utvärdering om på vilket sätt kompetensutveckling kan leda till verkliga och varaktiga förändringar i arbetssätt och organisering på skolorna. Därför stärks ambitionen att ge förutsättningar för kollegialt lärande och handledning ytterligare.

Ett brett och långsiktigt stöd i enlighet med vad som framförts ovan skulle gagna huvudmän och skolors arbete med demokrati och värdegrund. Därmed skulle barn och elevers trygghet och trivsel i vardagen och förutsättningar att nå skolans kunskaps- och värdegrundsmål öka. Det behövs breda kompetensutvecklingsinsatser med fysiska möten i samarbete med lärosäten. Detta behöver kompletteras med webbaserat stöd. För att kunna erbjuda det som beskrivits ovan behöver Skolverket långsiktig finansiering av stödinsatserna.

Såsom beskrivits tidigare i denna rapport har skolan ett samlat uppdrag kring kunskaper och värden. Därför är det angeläget att insatser som syftar till att förstärka kunskaper, till exempel satsningar på matematik eller naturvetenskap, också omfattar värdegrundsaspekter. Om det tydliggörs i de uppdrag Skolverket får av regeringen kommer det att uppfattas som naturligt att lägga resurser på att lyfta fram värdegrundsarbetet som en del av kunskapsförstärkande satsningar. Eftersom denna integration av kunskaper och värden ännu brister finns det dock anledning att också särskilt lyfta värdegrundsdelarna av skolans uppdrag. Skolverket menar därför att en webbportal i likhet med de som tagits fram inom Matematiklyftet och Läsllyftet skulle kunna vara en möjlighet. Ett webbaserat stödmaterial skulle kunna ge bland andra lärare möjlighet att tillsammans utveckla en undervisning där kritiskt tänkande och prövande, undersökande samtal är en naturlig del. Arbetet med demokrati och värdegrundsfrågor skulle synliggöras. Detta vore ett sätt att ge stöd som svarar mot de brister Skolinspektionen beskrivit i kvalitetsgranskningen av arbetet med demokrati och värdegrund som nämnts tidigare. Skolverkets sammanfattande kommentar i *Redovisning av uppdrag om skolans värdegrund* (U 2009/2848/S) beskriver också detta.

För att en webbportal ska användas i kollegialt lärande och därmed bli ett verk-
ningsfullt stöd för skolutveckling krävs att skolhuvudmän prioriterar arbetet och
avsätter resurser i form av tid till lärares utvecklingsarbete.

Värdegrundsarbetet bidrar till en skolmiljö som främjar lärande och bidrar därmed
även till bättre kunskapsresultat i skolan. Brett värdegrundsarbete vara en betydelsefull del av de i statens budget 2015 aviserade skolutvecklingsprogrammen.

Bilagor

Bilaga 1, Utvärdering av utbildningssatsningen värdegrund och likabehandling i teori och praktik

Bilaga 2, Kursplan: Värdegrund och likabehandling i teori och praktik